

Uzun Hasan

200354

Tahmasb

190146

01 Haziran 2019

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

VENEZIA E LA PERSIA TRA UZUN HASAN E TAHMASP (1454-1572)

Il centenario della classica opera, incompleta e imperfetta, ma purtroppo non mai adeguatamente sostituita, di Giovanni Berchet, si profila in Italia abbastanza ricco di pregevoli iniziative e anche, perché no, di singolari « scoperte ». Su tale nuovo fervore di attività, editoriale e scientifica, ci sembra il caso di fornire qui, in questa che ci appare come la sede più appropriata, qualche ragguaglio preciso ma d'ordine generale, esulando naturalmente dai nostri intenti ogni velleità di rielaborazione e di ripresentazione critica del materiale cui alludiamo.

* * *

E siamo anzitutto a Uzun Hasan, il primo grande mito delle speranze di Venezia nella secolare lotta antiottomana, ma anche l'ultimo mito dell'ortodossia musulmana di Persia alla vigilia di eventi destinati a staccare completamente quel paese dal contesto islamico, circoscrivendolo a poco a poco nel più o meno splendido isolamento spirituale e culturale di cui ancor oggi lo vediamo orgoglioso. Paradossalmente nell'uno e nell'altro senso, il personaggio che incarna il mito è un Turco della più bell'acqua, e di una stirpe neppur molto lontana etnicamente da quella della casa ottomana; ma il pregiudizio razzistico non colora ancora, nel Quattrocento, il colonialismo europeo: non la cristiana ferocia dei battezzatori ad oltranza delle Americhe, né tanto meno lo spirito commerciale, intriso di sano materialismo artigianale, della libera pensatrice Venezia.

Sull'altro versante dello spartiacque, poi, l'universalismo coranico e califfale respira ancora potente, conosce anzi dopo l'avventura del « paganesimo » mongolo nuovi momenti di intensa reviviscenza, che respingono indietro ogni incipiente sintomo di crisi nazionale, e sul cui sfondo la rivalità tra i signori di Persia e i signori di Anatolia, di qualunque origine essi siano, si staglia più come lotta tra Papi e Antipapi che come lotta tra popoli (anche se non sono questi i fatti che i Veneziani riescono meglio a percepire). Così il maggiore storico persiano della casa di Hasan, Fadlullah ibn Ruzbihan Khunji, si pone coscientemente, per esaltare quel grande, nella stessa posizione di Maometto che esalta, per solidarietà monoteistica, la nemica Bisanzio: « Sono stati vinti i Romani al confine della no-

- Uzun Hasan

21 OCAK 1992

UZUN HASAN
BERBRUGGER, A. Epitaph d'Ouzoun Hassan,
le conquérant d'Oran en 1708. *Revue africaine* 9 (1865), 122-126.

4062 HINZ, WALTHER. "Das steuerwesen Ost-anatoliens im 15. und 16. jahrhundert." *Z.D.M.G.* (Wiesbaden) 100 (1950) 177-201. Uzun-Hasan (1453-78), chieftain of the White Sheep Turkomans, codified regulations on taxation and for many years thereafter his measures were cited as precedents.

29 TEMMUZ 1992

- Uzun Hasan

- Akkoyunlular
- Uzun Hasan

8855 MINORSKY, V. "The Aq-Qoyunlu and land reforms (Turkmenica 11) *B.S.O.A.S.* 17, no. 3 (1955) 449-62. (1) Uzun Hasan and his qanun (i.e. penal code), (2) Qadi 'Isa's reform under Sultan Ya'qub, (3) the policy of Ahmad-beg Aq-qoyunlu.

05047 GERATY, L.T. The 1974 season of excavations at Tell Hesban. *Annual Dept. Antiq. Jordan* 20 (1975), pp. 47-56.

Fatih ve Uzun Hasan 354

29 TEMMUZ 1992

Şerifettin Turan

UZUN HASAN
MEHMET II

Akbulut, Ömer, 1903-
Fatih ve Uzun Hasan. — (Trabzon : Hizmet Basimevi), 1963.
11 p.; 16 cm. — (Trabzon tarihi dizisi ; 2)
Turkish
I. Title.
DR501.A4 79-217226 neg 1-4807
DLC CU MH NJP

Tarih Araştırmaları Der.
c.3, s.4-5, sf. 63-132, 1965

29 TEMMUZ 1992

Uzun Hasan.

116 HAZİRAN 1993

Braune
L.H. Persia
III. 402-414

- Mehmet (II)
- Uzun Hasan

MEHMET II, the Great, Sultan of the Turks.
Antwort auf ein (persisches) Schreiben des langen Hasan [Uzun Hasan] vom Schewwal 887/1482; herausgegeben und übersetzt von M. Wickerhauser. *Türkische Chrestomathie*. pp. 239-240.

291 50

17222
Uzun Hasan bey ve zamanı KIRKIL, Emin. Master. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 1991. 144s.
Danışman: Doç.Dr.Abdülkadir Yuvalı.

29 EKİM 1992

05046 BORAAS, R.S. and GERATY, L.T. The long life of Tell Hesban, Jordan. *Archaeology* 32 (1979) pp. 10-20.

348 PIEMONTESE, A.M. La rappresentation de Uzun Hasan sur scène à Rome (2 mars 1473). *Turcica*, 21-23 (1991) pp.191-203

4748 HALÉVY, M. A. Les guerres d'Étienne le Grand et de Uzun-Hasan contre Mahomet II, d'après la "Chronique de la Turquie" du Candiotte Elie Capsali (1523). *Studia et acta orientalia* I (1958), pp. 189-198

B. MEHMET
UZUN HASAN

Candiotte Elie Capsali'nın
Türkçe kronikine göre 2. ve
3. Mehmet koca Uzun Hasan
ve Bayezettin savaşları.

05760 KEÇİK, Mehmet Şefik. *Briefe und Urkunden aus der Kanzlei Uzun Hasans. Ein Beitrag zur Geschichte Ost-Anatoliens im 15. Jahrhundert.* Freiburg: Klaus Schwarz Verlag, 1976. (Islamkundliche Untersuchungen; 29.)

Uzun Hasan

ÖDE YAYIMLANDIKTAN
ARA GELEN DOKÜMAN

Qayıt Bay 813 MELVIN-KOUSHKI, Matthew. The delicate art of
110651 aggression: Uzun Hasan's *fathnama* to Qaytbay of
Uzun Hasan 1469. *Iranian Studies: Journal of the Society for*
20054 *Iranian Studies*, 44 ii (2011) pp.193-214.

27 Nisan 2014

Cilt: 1 Sayı: 2 Temmuz 2013 / Volume:1 Issue:2 July 2013

Kilis

UZUN HASAN DEVRİ AKKOYUNLU-MEMLUK İLİŞKİLERİ

Aghgoyunlu and Memluk Relations in The Reign of Long Hasan

Tofiq NECEFLİ

Özet

15. yüzyılın birinci yarısında bölgedeki jeopolitik durumun gerginleşmesi Akkoyunlu-Memluk ilişkilerini, bazen iyi yönde etkilemiş, bazen de keskinleştirerek kötüleştirmiştir. Akkoyunlu Kara Osman ve onun evlatları devrinde iki devlet arasındaki ilişkiler her zaman iyi gitmemiş, ortaya çıkan siyasi olayların durumuna göre sık sık değişmiştir.

Akkoyunlu ve Memluk devletleri arasında siyasi üstünlük mücadelesinin esas yeri Güney-Doğu Anadolu toprakları olmuştur. Uzun Hasan (1453-1478) devrinde güçlü hale gelen Akkoyunlu Devleti ile Memluklar arasındaki bu üstünlük mücadelesi daha da derinleşmiştir. Burada iki devletin çıkarları doğrultusunda giden mücadeleleri, iyi yönde olan ilişkilerin bozulmasına getirip çıkarmıştır.

Akkoyunlu-Memluk Devleti ilişkileri dönemin olaylarına bağlı olarak inişli çıkışlı bir şekilde devam etmiştir. Yine siyasi beklentilere dayalı olan bu ilişkileri Osmanlı Devleti'nin de bölgede yürüttüğü dengeli politikası etkilemiştir. Güney-Doğu Anadolu'da siyasi güce sahip olmak uğrunda yaşanan bu üçlü mücadelede bazen Osmanlı Devleti'ne karşı Akkoyunlu-Memluk devletleri ittifak etse de, bazen de bu iki devletin siyasi beklentilerinin çatışması söz konusu olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Akkoyunlu, Memluk Devleti, Uzun Hasan, Sultan Kayıtbay, Tebriz, Kahire.

Abstract

The increasing tension in geopolitical situation in the region sometimes affected the relations between Aghgoyunlu and Memluk in the positive way and sometimes vice versa in the first half of the 15th century. In the reign of Aghgoyunlu Kara Osman and his sons the relations between two countries were not always good, often changed because of political events.

93 - 106

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

22 Eylül 2014

- Uzun Hasan (200354)
- Akkoyunlular (011279)
- Memluklar (130900)

ТРУДЫ
ДВАДЦАТЬ ПЯТОГО
МЕЖДУНАРОДНОГО КОНГРЕССА
ВОСТОКОВЕДОВ

МОСКВА
9—16 августа 1960 г.

ТОМ II
ЗАСЕДАНИЯ СЕКЦИЙ VI—IX, XII

XXV Mezhdunarod.
Kong. Vostokovedov, Moskva 1960, tom II
(1963).

İSLAM TARİHİ ANAHTAR
VE KÜLTÜRÜ ADASTIRMA
MÜHÜRÜ - İSTANBUL

2711-2

ИЗДАТЕЛЬСТВО ВОСТОЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
Москва 1963

убежищ во главе с князем Петром и его двумя сыновьями. Подобно «двуглавному змию мчался вперед на коне князь Петр, храбро сражаясь с Четне-воеводой». Но Четне-воевода победил и даже обезглавил одного из сыновей Петра Рареша, а отрубленную голову отправил султану. Можно сказать, что это была последняя попытка борьбы за независимость Молдавии.

Падишах принял посольство от великого капудан-паши (адмирала) Хайр эд-Дин Барбароссы, знаменитого морского пирата, которое сообщило об одержанной победе над венецианцами под командованием Андреа Дориа. Затем падишах со всей своей свитой и гвардией пересек Добруджанскую степь и, перевалив через Балканские горы в местности Чалык-Кавак, в начале ноября прибыл в Адрианополь, где провел всю зиму, развлекаясь охотой.

* * *

Как мы видели выше, покорение Молдавии произошло без большого сопротивления, потому что Россия в то время не могла оказать Петру Рарешу никакой другой помощи, кроме дипломатической; Венгрия была уничтожена как государство, а Польша находилась в союзе с турками против Петра Рареша. Можно сказать, что Молдавия в тот период являлась как бы островом среди турецкого моря. В отличие от своего отца — Стефана Великого — Петр Рареш не имел свободы действий со стороны своих соседей и не пользовался поддержкой всех общественных слоев. В то время как князь руководствовался мыслью об избавлении страны от непосильных турецких поборов и пытался сопротивляться, крупное боярство, устроив заговор, имевший целью подчинение Молдавии Османской империи, проявило малодушие и предало интересы молдавского народа. Петр Рареш, оставленный своими приближенными, не имел другой возможности как спастись бегством перед надвигающейся турецкой лавиной.

Так происходил поход Сулеймана в Молдавию; из всего вышесказанного видны внутренние и внешние факторы, явившиеся причинами потери независимости Молдавии на несколько столетий, со всеми экономическими, социальными и политическими последствиями этого.

BEKİR SİTKİ BAYKAL (Ankara): DIE RIVALITÄT ZWISCHEN UZUN HASAN UND MEHMET II. UM DAS KAISERREICH VON TRAPEZUNT *

Das Komnenenreich von Trapezunt bildete eines der wichtigsten Objekte, um die der Osmanenherrscher und der Herrscher der Akkoyunlus rivalisierten. Wie bekannt, war der stärkste und der gefährlichste Gegner des Eroberers von Konstantinopel auf dem asiatischen Boden Uzun Hasan, das Haupt der Akkoyunlus. Nachdem dieser den Osten von Anatolien, den westlichen Teil von Iran und Azerbeidjan unterworfen und auf diese Weise ein großes Reich gebildet hatte, fühlte er sich als den einzigen Erben Timurlans, und mit den materiellen Machtmitteln, die er besaß, mit den hohen Eigenschaften eines Herrschers, die er in seiner Person vereinigte, als den größten Herrscher der türkischen Stämme. Er

* Доклад был прочитан на турецком языке.

hatte sehr weitgehende politische Ambitionen und strebte, so scheint es, nach einem universalen Reich. Dies geht charakteristischerweise aus einem Dokument hervor, das sich im Topkapu-Archiv befindet. Danach hatte ihm der Timuride Abu Said, als dieser sich zu einem großartigen Eroberungszug im Orient vorbereitete, das Land Rum, d. h. Anatolien, angeboten. Uzun Hasan aber lehnte dieses Angebot ab. Denn er konnte einen zweiten Herrscher in diesem Gebiet nicht dulden. Tatsächlich hat er bald Abu Said überwältigt und dessen Reich sich einverleibt. In allen Handlungen Uzun Hasans kann man beobachten, daß er immer dieses Ziel im Auge hatte.

Auf der anderen Seite verfolgte der junge osmanische Herrscher, nachdem er Konstantinopel erobert und die dringendsten Angelegenheiten auf dem Balkan zu seinen Gunsten geregelt hatte, das Ziel der politischen Einigung Anatoliens unter seinem Szepter. Es wuchsen also zwei Mächte neben einander und ein Zusammenstoß dieser beiden Reiche, die gleichzeitig von den ehrgeizigen Fürsten geleitet wurden, war unvermeidlich. Wir erkennen leicht, daß sich beide Seiten dieser Tatsache bewußt waren und daß beide Herrscher am Tage des Entscheidungskampfes so stark als möglich auftreten zu können strebten.

Das Entgegenreten Uzun Hasans gegen die Ausbreitung des Osmanischen Reiches nach Osten hin tritt zum ersten Male in der Frage des Komnenenreiches von Trapezunt zutage. Die osmanischen, byzantinischen und andere Quellen über diese Angelegenheit stimmen nicht überein, sondern sie widersprechen sich sogar sehr oft. In den letzten Jahren ist eine zeitgenössische Quelle entdeckt worden. Diese ist das *Kitāb-i Diyār-i Bekriyye* des Abu Bekir Tahranī, einer Persönlichkeit hohen Ranges, die im Dienste Uzun Hasans gestanden und eine Geschichte des Weißen Hammilvolkes geschrieben hat. Diese neue Quelle erhellt manche Fragen, die man bis jetzt nicht erklären konnte oder über die noch Ungewißheit herrschte. Im Folgenden werde ich versuchen, anhand dieser Quelle und unter Heranziehung mancher anderer osmanischen Quellen die bisherigen Kenntnisse möglichst zu ergänzen oder zu berichtigen. Dies kann hier nur als Ergebnis der Forschung ganz knapp angegeben werden, wobei auf die Einzelheiten einzugehen ausbleiben muß.

Die Beziehungen zwischen dem Reiche Trapezunt und dem Staate der Weißen Hammeln begannen lange vor der Thronbesteigung Uzun Hasans. Nach dem Zusammenbruch der Anatolischen Seldschuken und nach der Lockerung der mongolischen Herrschaft in Anatolien kamen daselbst manche lokalen Fürstentümer auf, die das Gebiet des Kaiserreiches von Trapezunt fortdauernd angriffen. In dieser Periode der lokalen Fürstentümer in Anatolien ging eine rege Tätigkeit der sogenannten Gazis in den Markländern vor sich. Diese Bewegungen, die das Ziel hatten, neue christliche Gebiete zu erobern, finden wir sowohl im Westen als auch im Osten Anatoliens. Hier möchte ich darauf hinweisen, daß die Tätigkeiten der Gazis im Westen von Paul Witteck eingehend behandelt worden, während dieselben im Osten bis jetzt fast gänzlich unerforscht geblieben sind. Unter den lokalen Fürstentümern im Osten, die neue christliche Länder sich anzu eignen strebten und als Gazis das Kaiserreich von Trapezunt angriffen, zeichneten sich die Beys der Akkoyunlus besonders aus. Die ersten zwei Angriffe der Akkoyunlus geschahen im Jahre 1341 und ein dritter Zug (*akin*) im Jahre 1343. Die Namen der Akkoyunlu-Fürsten, die diese drei Angriffe leiteten, sind bis heute unbekannt. Wir erfahren aber

-Uzun Hasan

IRANICA

TWENTY ARTICLES

By

V. MINORSKY

Professor Emeritus in the University of London

V. Minorsky
1962

Mohtasham al-Qoyunlu's portrait, Frontispiece

19 EYLÖL 1992

S. Ens.
Af. 757.

Hertford.
1964

171 (1955)

THE AQ-QOYUNLU AND LAND REFORMS

1. Uzun Hasan and his *qānūn*
2. Qādī 'Isā's reform under Sultan Ya'qūb
3. The policy of Ahmad-beg Aq-qoyunlu

THERE still remain many interesting and important problems connected with the emergence in the fourteenth century of the Turkman federations of the Qara-qoyunlu (780-874/1378-1469) and Aq-qoyunlu (780-908/1378-1502). The roots of the Persian *risorgimento* under the Safavids (1502-1722) go deep into this preparatory period.

On the internal policy of the Qara-qoyunlu our documentation is still insufficient. Having succeeded the Jalāyirs the Qara-qoyunlu must have inherited the administrative pattern evolved under the Mongol il-khans.¹ New tendencies become noticeable under the Aq-qoyunlu. It is true that a document from the last stage of their domination² clearly indicates that institutions saturated with extra-Islamic elements remained strong-rooted, but we hear also of several attempts made in their time to introduce some financial and administrative reforms. Apparently the rulers, under the cover of 'Islamic institutions', wished to reduce the disintegration of central authority resulting from the system of grants of land made in the guise of salaries, pensions, etc. Such grants were meant to be temporary and conditional, but numerous 'immunities' attached to them transformed beneficiaries into almost independent princes and lords.

§ 1. UZUN-HASAN AND HIS *qānūn*

Under the founder of the Aq-qoyunlu dynasty, Uzun-Hasan, the financial situation was fixed in some regulations, the original text of which has not survived. In Persia we learn of them only through the occasional references of historians to the *dastūr-i Hasan-beg* or *qānūn-i Hasan pādshāh*. These enactments were still applied at least down to the time of Shah Tahmāsp Safavi.³ More fortunately detailed examples of Uzun-Hasan's regulations have survived in Turkish archives. They concern the region of Diyarbekir, Mardin, Ergani, Urfa, Erzinjan, Harput, Birejik, Chermik, and Arabgir which once formed the original (westernmost) part of Uzun-Hasan's dominions.⁴

¹ See especially the very illuminating data of Rashīd al-dīn's *Tarikh-i Ghāzānī*, ed. K. Jahn (and also available in good Russian translation by Arends, 1946). See also Minovi and Minorsky, 'Naṣīr al-dīn Tūsi on Finance', *BSOAS*, 1941, x, 3, 755-89. [See above, article No. 5.]

² Minorsky, 'A *soyurghal* of Qāsim Aq-qoyunlu (903/1498)', *BSOS*, 1939, ix, 4, 927-60.

³ *Lubb al-tawārikh*, Br. Mus. Or., 140, f. 63v: 'until now [Shah Tahmāsp's time] his regulations (*amāl*) concerning the organization of finance (*istifā-yi māl*) and the collection of the governmental fees (*buqūq-i dīvānī*?) has been a law (*qānūn*)'. See *Sharafnāma*, II, 120, *Tadhkirat al-mulūk*, f. 10r. Quoted in Minorsky, 'A Civil and Military Review in Fars in 881/1476', *BSOS*, 1939, x, 3, 142.

⁴ Published by Professor Ömer Lütfül Barkan in *Tarih vesikaları*, 1941, I, 2, 91-106, and 3, 184-97, and digested in a clear résumé by W. Hinz in *ZDMG*, 1950, Bd. 100, Heft 1, 177-201.

THE AQ-QOYUNLU AND LAND REFORMS

229

It is doubtful whether Uzun-Hasan during his not too long reign (871-83/1466-78), could have carried out a systematic survey on the territory of his new empire which from Diyarbekir extended to Fars. The reasoned conclusion of W. Hinz (op. cit., p. 179) is that Uzun-Hasan's *qānūn* chiefly fixed and confirmed the various local practices inherited from ancient times. Consequently it was not a financial system but a practical register of local customary law.

According to the *Sharaf-nāma*, Uzun-Hasan's regulations were applied in Fars, (Persian) Iraq, and Azarbayjan, but even under Uzun-Hasan's immediate successors there were periods when in practice the financial situation became utterly confused.

In the *Ta'rikh al-Ghiyāthī*¹ the meaning of the *Qānūn-nāma* is explained somewhat differently, but the author gives some interesting hints at the improvements of the administration. '(Uzun Hasan) was just and beneficent and wished to abrogate the *tamghā*² altogether throughout his kingdom. However, his amirs (!) did not agree with (this plan) and he fixed it at one dirham in 20 dirhams, (i.e. reducing it) by half³ and thus diminishing it from what the earlier sultans used to levy. He abolished the brothels and the taverns and gambling (*maysar*) dens belonging thereto, throughout the kingdom. And he fixed (*aḷāqa*) the amount of the (land-) tax (*khārij al-māl*?) which used to be collected throughout the kingdom. And he wrote a *Qānūn-nāma* concerning complaints and quarrels occurring among people. He insisted upon the chastisement of the guilty by strict punishment (*bil-ta'zīr*), fines, etc. And he sent the *Qānūn-nāma* to all the (provinces of his) kingdom to be acted upon. He did not neglect any principles of justice that he was able to fulfil. He liked learned and accomplished men, and he treated the population of conquered countries with every kind of appeasement and justice.'

The interpretation of the *Qānūn-nāma* as a penal code differs from the sense given to the term by other historians and needs further checking.

§ 2. SULTAN YA'QŪB AND THE REFORM OF QĀDĪ 'ISĀ

The reign of Uzun-Hasan's son and successor, Sultan Ya'qūb (883-96/1478-90), is presented by chroniclers as on the whole peaceful and successful but, thanks to his special historian, we now know what political and social

¹ Still unpublished. The author 'Abdullāh b. Fathullāh al-Baghdādī al-Ghiyāthī was still alive in 891/1482. The passage on Uzun Hasan's reforms is quoted in 'Abbās al-'Azzāwī's *Ta'rikh al-'Irāq*, III (1357/1939), 254. On the author, *ibid.*, II, 110. See B. Lewis, in *BSOAS*, XVI, 3, p. 599.

² The non-Islamic levy, originally the octroi and later a kind of capital levy, see 'Naṣīr al-dīn Tūsi on Finance', § 9 (b); under the Mongols the *tamgha* levy amounted to 1:240 of the capital; cf. Barthold, 'Inscription der Manūche Moschee', German trans. by Hinz, *ZDMG*, 1951, Bd. 101, p. 263.

³ Thus apparently fixing the rate at 1:20. Even at this diminished rate it would be twelve times the rate of Mongol times! The text, as given in 'Azzāwī, is not quite clear:

اراد ان يبطال التمتع من اصلها في جميع بلاده فلم يوافق امرأته فجع لها درهما من كل عشرين درهما على النصف وائل ما (كان) ياخذها السلاطين قبله.

THE SOURCES FOR MEHMED II's CAMPAIGN AGAINST

UZUN HASAN

*Mehmed II
- Uzun Hasan*

A thesis submitted to the University of
Manchester for the Degree of Master of
Arts in the Faculty of Arts

08 MAYIS 2009

by

KENAN INAN

Department of Middle Eastern Studies
University of Manchester

January 1989

Supervised by Doctor C. Imber

6528

اوزون حسن آق قویونلو و سیاست‌های شرقی - غربی

مناسبات ایران و عثمانی در دوره اوزون حسن آق قویونلو

تألیف

محمدحسین امیر اردوش

با پیشگفتاری از

دکتر محمدتقی امامی خویی

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphane	
Dem. No:	86528
Tas. No:	956.064 ERD. U

انتشارات برسات
1381 Tehran

UZUN HASAN BEY'İN (1423-1478) SİYASÎ VE ASKERÎ FAALİYETLERİ*

Enis ŞAHİN

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Serdivan- Adapazarı
e-posta: esahin@sakarya.edu.tr

ÖZET

Oğuzların Bayındır boyuna mensup oldukları için Bayındırıyye devleti olarak da kaynaklara geçmiş olan Akkoyunlular, XV. Yüzyılda Doğu Anadolu, Azerbaycan, Irak ve İran'da büyük bir devlet kurmuş olan bir Türkmen boyudur. Bu devletin en önemli hükümdarı da, devleti 25 yıl içerisinde bir aşiretten teşkilatlı ve mükemmel bir devlet yapısına getiren Uzun Hasan Bey'dir. Hasan Bey yapmış olduğu faaliyetlerle kendisini kabul ettirmiş, devletin sınırlarını genişletmiş, koymuş olduğu kanunlar, birtakım küçük değişikliklerle sonradan Osmanlılar tarafından da uygulanmıştır. Bu sağlam devlet yapısı, kendisi gibi Türk olan Osmanlı Hükümdarı Fatih Sultan Mehmed'le 1473'de Otlukbeli'nde karşılaşmasından ve orada mağlup olmasından sonra bir süre daha devam edecek, ancak fazla uzun ömürlü olamayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uzun Hasan, Akkoyunlular, Osmanlılar, Fatih Sultan Mehmed, Türkmen, Otlukbeli.

POLITICAL AND MILITARY ACTIVITIES OF UZUN HASAN BEG (1423-1478)

ABSTRACT

Ag-goyun, mentioned as Bayındırıyye in the sources due to its belonging to the Bayındır clan of Oguz, was a Turkoman clan founded a state in XV century covering Eastern Anatolia, Azerbaijan, Iraq and Iran. The most important ruler of this state is Uzun Hasan Beg, who established an organized and perfect structure in the state within 25 years. By his activities, he had been accepted himself, and expended his frontiers; his laws with same changes were also adopted by the Ottomans. This strong state structure, after his encounter with Sultan Mehmed, the Conqueror in 1473 in Otlukbeli and then his defeat, continued to live for a while, but was not last long.

Key Words: Uzun Hasan, Aqqyunlus, Ottomans, Sultan Mehmed The Conqueror, Turkoman, Otlukbeli.

* Bu makale, 11 Ağustos 1997 tarihinde Erzincan'da Otlukbeli savaş alanında gerçekleştirilen "Anadolu Birliğinin Sağlanması Otlukbeli Savaşı'nın Yeri ve Önemi" adlı panele sunulan bildirimin genişletilmiş şeklidir.

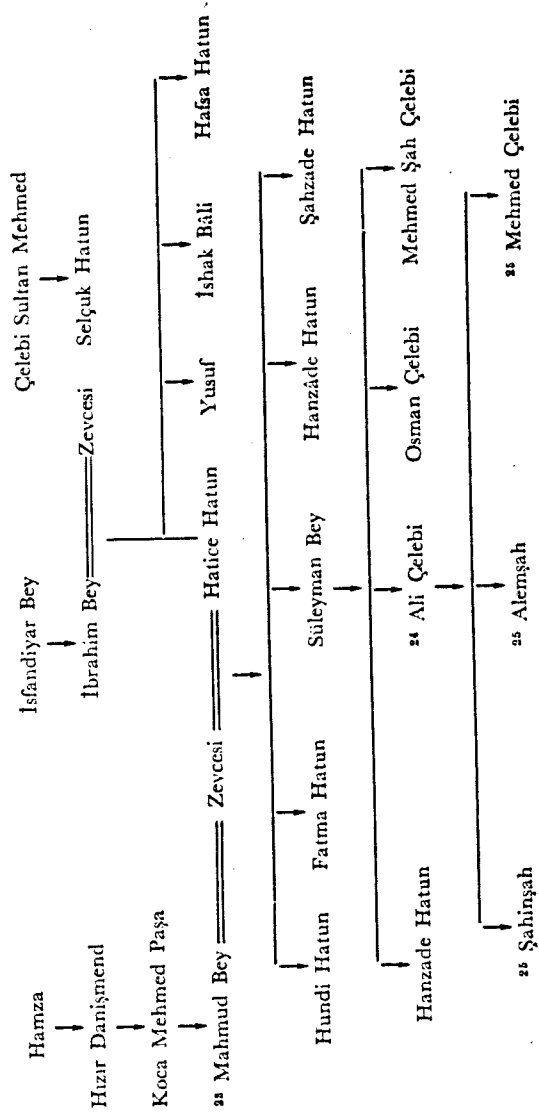
396. AUBIN, J. "Chiffres de population urbaine en Iran occidental autour de 1500". *Moyen-Orient et Océan Indien* 3 (1986) pp. 37-54.

UZUN HASAN

Dans cette étude très dense, basée sur une solide connaissance des sources disponibles, l'A. analyse les données sur les chiffres de population urbaine en Iran occidental sous les turkmènes Aqqoyunlu et lors de la mise en place du pouvoir safavide sous Shah Esmâ'il I (1501-1524), période durant laquelle se font sentir "les ravages causés par les guerres et les pratiques de domination de dynasties turkmènes peu qualifiées pour gérer un Etat de vieille civilisation sédentaire". Tout en tenant compte des données des chroniques persanes (pas plus sûres que celles de la plupart des voyageurs européens), il se base essentiellement sur des sources vénitiennes et portugaises, plus particulièrement sur: la relation de Josafa Barbaro, ambassadeur vénitien à la cour de Uzun Hasan (v. J. Aubin, in *Moyen-Orient et Océan Indien* 2, 1 (1985) pp. 70-84; *Abst. Ir.* IX, 390); les relations de deux ambassades portugaises à la cour de Shah Esmâ'il, celle de 1515 établie par Gil Simões (dont l'A. prépare l'éd. critique), celle de 1523 qu'accompagne l'agent de renseignements António Tenreiro (*Itinerário*, 1560).

Suivant tantôt les routes caravanières, tantôt les réseaux pastoraux (base économique du nomadisme turkmène), les envoyés vénitiens et portugais constatent surtout "la dégradation du paysage urbain" qui, dans certains cas, date des invasions turco-mongoles: des villes et des bourgades importantes ont régressé au point d'être pratiquement rayées de la carte. Seuls les grands centres régionaux et la capitale nominale (cas de Tabriz et d'Ispahan) conservent — de par leurs activités administratives et économiques et leur territoire agricole plus vaste — une capacité de récupération meilleure que celle des bourgades. Mais les évaluations sont difficiles, que l'on compte en superficie, en feux ou en "anime" (v. *Tableau comparatif*, p. 43). A défaut d'une documentation officielle iranienne, la crédibilité de Tenreiro est renforcée par la concordance de ses données pour l'Anatolie et la Syrie avec celles des *defter* ottomans (p. 44). Tout en rappelant la mise en garde de D. Ayalon sur les évaluations de démographie historique du monde musulman médiéval (*JESHO* 28 (1985)), l'A. constate la stagnation à laquelle paraît voué le monde irano-turkmène, tant sur le plan urbain qu'au niveau tribal (p. 48).

J. C.

²³ MAHMUD ÇELEBİ'nin vefatı tarihi malûm değildir. Merhum HÜSEYİN HÜSAMEDDİN ESENDİ Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuasında (sane 7, s. 121) Osmanîk'ta oğlu SÜLEYMAN ÇELEBİ ile beraber medfun olduklarını ve kitabelerini almış ise de zayıf olduğunu beyan etmektedir.

²⁴ Bursa Malikeme-i Şerriyyesi sicili A 24/26, s. 28 ve 463 sane 920 ve 921.

²⁵ Bursa Malikeme-i Şerriyyesi sicili A 24/26, s. 460 sane rebül evvel 921.

T.T.K. Bellefen, c. XXI / sayı: 82,
Nisan. 1957, s. 261-284.

UZUN HASAN'IN OSMANLILARA KARŞI KATI MÜCADELEYE HAZIRLIKLARI VE OSMANLI- AKKOYUNLU HARBİNİN BAŞLAMASI ¹

BEKİR SITKI BAYKAL

Osmanlı Devletinin, bir imparatorluk halinde taazzuvu sıralarında, gerek doğudan, gerekse batıdan son derece tehlikeli hücumlara mâruz kaldığını görüyoruz. Bunlardan, umumiyetle Osmanlı Türklerini Avrupa kıtasından taretmek hedefiyle, batıdan gelen ve çoğu çeşitli hıristiyan milletler tarafından Haçlı ruh hâleti ile ele verilerek yapılan saldırılar, her defasında kırılmıştır; öyleki 1448 II. Kosova meydan muharebesinden sonra batı yönünden Osmanlı Devletini tehdit edecek derecede düzenli bir kuvvet Avrupa'da artık kalmamıştır.

Buna mukabil doğu yönünden gelen hücumlar, Osmanlı Devletini büsbütün ortadan kaldırmak, yahut da o vakitler Anadolu'da yaşamakta olan birçok tâbi' küçük Beylikler menzilesine indirmek amacını güttüğünden, çok daha tehlikeli olmuştur. Bunlardan birincisi Timur'un akınıdır. İkincisi, bundan yetmiş yıl sonra yapılan Uzun Hasan'ın hücumu ve nihayet üçüncüsü de kırk yıl sonra bunu takibeden Şah İsmail'in batıya akınıdır.

Osmanlılar bu hücumlardan birincisi, yani Timur'unki önünde ağır bir yenilgiye uğramışlardır. Bunun neticesinde devletleri dağılmak tehlikesini geçirmiştir. Gerçekten de 1402 Ankara Meydan Muharebesinde hükümdarları esir düşmüş, bunu takip eden şehzade kavgaları içinde devlet büyük sarsıntılar geçirmiş ve o zamana kadar şahit olduğumuz hızlı gelişmesi uzunca bir müddet için sekteye uğramıştır. Buna mukabil Osmanlılar, doğudan uğradıkları ikinci ve üçüncü hücumları kırmağa muvaffak olmuşlar ve böylece batı tarafında Hıristiyan âlemine karşı olduğu gibi doğu yönüne doğru da devletlerini genişletmek imkânlarını sağlamışlardır.

¹ Bu yazının esasını, 1954 Ağustosunda Cambridge'de toplanmış olan ve Fakültemi temsilen iştirak ettiğim XXIII. Müsteşrikler Kongresinde yaptığım bir tebliğ teşkil etmektedir.

عرض سپاه اوزون حسن

تألیف جلال‌الدین محمد دوانی

بکوشش ایرج افشار

رساله‌ای که در اینجا چاپ میشود از آثار دانشمند مشهور ملا جلال‌الدین دوانی (درگذشته ۹۰۸) است. دوانی در دیوار ابوالنصر بهادرخان معروف باوزون‌حسن از سلاطین آق‌قویونلو، پایه‌ای بلند و مقامی ارجمند داشت.

موضوع این رساله عبارت از صرف و بیان عرض سپاه اوزون حسن است. پس، از این نظر که چگونگی یکی از وقایع تاریخی را متضمن میباشد و ضمناً چون شامل فواید لغوی از نظر اصطلاحات سپاهی و دیوانی و حکومتی است و همچنین چون نکته‌هایی در باره رجال سیاسی و سران سپاه دستگاه حکومت اوزون حسن از این رساله مستفاد میشود بچاپ آن مبادرت گردید.

در تصحیح این متن از سه نسخه استفاده شد:

الف) نسخه شماره ۱۱۴۷/۷ کتابخانه مرکزی دانشگاه که نسخه‌ای کهنه و اساس چاپ حاضر است و از شواهد و قرائنی که در نسخه دیده میشود در زمان غیاث‌الدین منصور دشتکی (درگذشته در ۹۴۸) نوشته شده است. نگاه کنید به ص ۲۲۴۵ فهرست کتابخانه مرکزی دانشگاه، تألیف آقای محمدتقی دانش‌پژوه. این نسخه بخط نستعلیق خوانای بخته‌ای است و بعضی قواعد کتابت قدیم مانند خود، خدای (= خود، خدای) در آن وجود دارد که عیناً در چاپ رعایت شد.

ب) نسخه شماره ۱۰۲۱/۷ کتابخانه مرکزی دانشگاه مورخ سال ۹۳۹ که بخطی ناخواناست (نگاه کنید به ص ۲۲۴۵ از فهرست کتابخانه مذکور).

ج) نسخه ملکی نگارنده که در ضمن جنگ مفصلی و متعلق باواخر قرن یازدهم است.

یست و هشتم فروردین ۱۳۳۵

Mecelle-i Danışkade-i Edebiyat

c. III / sayı 3 (1335.H.S.) Tahran, s. 26-66.

IRCICA

[b] بسم‌الله الرحمن الرحیم

رب اعنی بالاتمام ۱ اللهم صل علی محمد وآله وصحبه ۲ اجمعین قال الله سبحانه

وتعالی، ولقد كتبنا فی الزبور من بعد الذکر ان الارض یرثها عبادی الصالحون

- از یرث تو اشعه این یرث قدسی بینایان منظر ۳ تحقیق را این معنی ۴ معاین و ۵
 ششامده ۶ گردد که عرصه فسیح ربع مسکون مضرب خیام دولت و محط
 سرادق سعادت مندی ۷ تواند بود که وجهه ۸ همت و قبله نهمت او صلاح
 امور عباد و بلاد و نظم مصالح ایشان در معاش و معاد باشد و میدان وسیع
 هامون جولانگاه باره عزت و میدانگاه حشمت صاحب دولتی خواهد بود
 ۱۰ که مقصد کلی و مطلب اصلی او اعلاء معالم دین و احیاء مراسم شرع
 مبین باشد. توسن ایام رام امر و نهی کسی باشد ۹ که تعظیم او امر و
 نواهی الهی را اجل مطالب داند و کره بد لگام سپهر در رفته تسخیر
 کسی در آید ۱۰ که ریاض احکام شریعت سیدالانام را علیه افضل التجیه
 والسلم ۱۱ منقاد باشد. جنیبت کشان سعاده ازلی بجای گلگون خوش خرام
 ۱۵ و شب‌دیز تیز گام اشهب صبح و ادهم شام بطویله ۱۲ اقتدار کامکاری بندند
 که عطف ۱۳ عنان عزیمتش بجانب صلاح حال و فراغ بال عاجزان شکسته‌بال
 باشد. ۱۴ رایضان عنایت لم یزلی بعوض کمیت باد پای و سمند جهان پیمای
 ابرش آفتاب و نقره خنگ [۱۵] ماه را در مقود تذلیل عالی‌مقداری کشند
 که در میدان سعاده گوی متابعت شریعت از همگان بر باید. عروج بر معارج
 ۲۰ فلک سروری کسی را میسر گردد که سر خضوع بر آستان ۱۶ دین نهد. و صعود

۱- ج: ندارد ۲- ج: ندارد ۳- ج: نظر ۴- ج: ندارد

۵- الف: معاین و مشاهد و معاین ۶- ج: عظمت دولت مندی

۷- ج: وجهه، جهت ۸- ج: باد ۹- ج: ندارد ۱۰- ج: آرد

۱۱- ج: سید المرسلین صلی الله علیه وآله را ۱۲- الف: بر طویله، ب: رابر طویله

۱۳- ب: عطف ۱۴- ج: آستانه

AKKOYUNLU HÜKÜMDARI UZUN HASAN BEYE AİT KANUNLAR

Büyük bir kısım şarkî Anadolu memleketlerinde, Akkoyunlu türkmen devletinin meşhur hükümdarı Uzun Hasan Beğ [1] in adına izafeten Hasan Padişah kanunları namı altında, uzun müddet tatbik edilmiş olan kanunlardan VIII tanesini burada neşrediyoruz:

Türk hukuk ve maliye tarihile işigal edenler kadar türk lisanıyatıyla meşgul bulunanları da muhtelif bakımlardan alâkadar edecek olan bu kanunlar, bugün, Başvekâlet arşivinde, vaktiyle bu mntakada yaptırılmış olan *büyük nüfus ve arazi tahrirleri*'nin neticelerini tespit eden defterler içinde muhafaza edilmektedir [2]. Malûm olduğu üzere, Osmanlı İmpara-

[1] Hasan Padişah (Uzun Hasan Bey) bidayette yalnız Diyarbekir beyi iken Anadolu'nun diğer şark kısımlarıyla Azerbaycan, Arap ve Acem Irakları ile İranın diğer aksamını zaptederek büyük bir imparatorluk kurmaya muvaffak olmuş ve hükümet merkezini Diyarbekirden Tebrize nakletmiştir.

Hisn Kifa'daki son Eyyübî hükümetini ortadan kaldırarak (1457), Gürcistana müteaddit seferler yapan (1459, 1462), Dulkadir oğlu Arslan Beyden Harputu alan ve Irakla, Erran ve Van taraflarına hâkim olan Karakoyunlular hükümdarı Cihanşah (1467) ile Mâverâünnehir ve Horasan hükümdarı Sultan Ebû Saidî (1469) mağlûp ve telef eden Uzun Hasan Bey'in imparatorluğunu, bu suretle, eski Türk-İslâm devletlerinin enkazı üzerine kurmuş olması, onun devlet teşkilâtı ile idare usullerini tesis ederken kimlerden mülhem bulunması lâzımgeldiğini pek alâ göstermektedir.

1473 te Fatih Sultan Mehmet ile yaptığı meşhur Otluk Beli harbini kaybederek bazı kaleleri elden çıkarmaya mecbur olan Uzun Hasan Beyin 1478 de Tebrizde ölümünü müteakip memleketi, oğulları arasında zühür eden taht kavgaları neticesinde zayıf düşerek, 30 sene gibi kısa bir müddet zarfında tamamiyle münkarız olmuş ve Akkoyunlu imparatorluğunun bütün arazisi Şah İsmailin eline geçmiştir. Yavuz Sultan Selimin İran seferinden sonra ise bu memleketlerin bir kısmı Osmanlı imparatorluğuna ilhak edilmiştir. Burada neşrettiğimiz kanunlar, işte tarihelerini bu suretle kısaca hatırlattığımız memleketlerin Türkiyeye ilhakını müteakib mahallinde yapılan anketlere göre tespit edilmiş bulunan ziraî örf ve âdetlerle vergi kaidelerini ihtiva etmektedir. (İslâm ansiklopedisinde Prof. Mükrimin Halil Yinanç tarafından yazılmış olan *Akkoyunlu* maddesine bakınız.)

[2] Bu kanunlardan, yalnız V numaralı Erzincan kanunu istisna edilecek olursa, hepsi 840 numaralı ve (924) 1518 tarihli *tahrir defterinden* alınmıştır. Erzincan kanunu ise 7 numaralı ve (922) 1516 tarihli defterde bulunmaktadır.

ISLAMKUNDLICHE UNTERSUCHUNGEN · BAND 29

10 MÄRT 2002

Mehmet Şefik Keçik

Briefe und Urkunden aus der Kanzlei Uzun Hasans

Ein Beitrag zur Geschichte
Ost-Anatoliens im 15. Jahrhundert

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	80008
Tas. No:	956.064 KEÇ. B

KLAUS SCHWARZ VERLAG · FREIBURG IM BREISGAU

KLAUS SCHWARZ VERLAG · FREIBURG · 1976

الجنوبي على دليل أولي يناقض نظريتي الدورة الشمسية ونظرية الريح كليهما. وما يزال الجدل قائماً بين أنصار كل من هذه النظريات، وقد يحتاج الأمر إلى عدة سنوات قبل الوصول إلى تفسير واحد لظاهرة الثقب الأوزوني ولظاهرة استنزاف الأوزون.

تأثير الأوزون في الكائنات الحية وفي المواد غير الحية

يشعر بعض الناس بتأثير الأوزون عندما يوجد في الهواء بتركيز ٠.٠٠١ جزء من المليون. وعندما يصبح بتركيز يراوح بين ٠.٠٥ و ٠.١ جزء من المليون يضطرب لديهم تنسيق تقلصات عضلات العين، وتنخفض حدة الرؤية. وتظهر وذمة رئوية عند الذين يتم تعريضهم تجريبياً لتركيز أقل من جزء واحد من المليون.

وتذكر وكالة حماية البيئة الأمريكية أن تركيز ٠.١٥ جزءاً من المليون يسبب ضيقاً في الصدر وتخريشاً للجهاز التنفسي وانخفاضاً في وظيفة التنفس. ويسبب ٠.١٧ جزءاً من المليون تفاقم حالات الربو والتهاب القصبات الحاد، وفي تركيز ٠.١٨ جزءاً من المليون تنخفض مقاومة الأفراد للإصابة الجرثومية. أما تركيز ٠.١٢ جزءاً من المليون فيعد الحد الأعلى للسلامة المسموح بها.

أما في الصناعة فيُسمح بالتعرض لمدة ٨ ساعات من العمل لتركيز مقداره ٠.٥ جزءاً من المليون، علماً أن تركيزات الأوزون في بعض الصناعات قد تصل أحياناً إلى جزء واحد من المليون، ويمكن أن يحصل هذا التركيز في حالات تلوث الهواء تلوثاً شديداً في بعض الأماكن، مثل مدينة لوس أنجلوس في الولايات المتحدة الأمريكية، ويزداد تركيز الأوزون في الارتفاعات العالية، كما يحصل في الطائرات التي تحلق على ارتفاع يزيد على ٩ كيلو مترات. وعلى ارتفاع ٢٥ - ٣٠ كم يصل التركيز إلى ١٢ جزءاً من المليون، وهو الحد الذي يموت عنده الإنسان.

ولما كان الأوزون مادة مؤكسدة شديدة الفعالية، كان تركيزه يسبب تلف المحاصيل الزراعية والنباتات، ويسبب التخرب المبكر للمطاط والأنسجة، فتظهر على الأوراق قشور رقيقة حمراء، ويسبب ابيضاض النباتات ويثبط نموها ويؤدي إلى شيخوختها المبكرة.

ولما كان الأوزون يسبب تناثر المعلقات الخفيفة فقد أسهم، مع المواد المؤكسدة الأخرى، في خفض الرؤية.

هيام بيرقدار، حسن حلمي خاروف

NO_x مع الماء مشكلة جسيمات تعرف باسم الغيوم الستراتوسفيرية القطبية. وتسهل الجسيمات الغيمية عملياً حدوث التفاعلات السابقة الذكر التي تؤدي إلى انطلاق الكلور من مركبات لاتتفاعل هي نفسها مع الأوزون مثل HCl و CINO₃.

إن تركيزات أكاسيد الأوزون في الجزء السفلي من الستراتوسفير ترتفع وتنخفض مع دورة الإحدى عشرة سنة للنشاط الشمسي. ويُقبل الذروة الشمسية (تصبح حرارة الشمس في ذروتها عندما يكون الكلف الشمسي sunspot في مستواه الأدنى، وهذا يحدث دورياً كل ١١ سنة) تنتقل كميات كبيرة من مركبات الأوزون التي تتولد في الجزء العلوي من الستراتوسفير إلى الجزء السفلي منه بفعل دوامة القطب الجنوبي، وهي نوع من الريح الدائرية التي تستقر فوق القطب الجنوبي في الشتاء القطبي الطويل. وتتسبب شمس الربيع في التحليل الضوئي لبعض المركبات لتنتج أول أكسيد الأوزون NO وثنائي أكسيد الأوزون NO₂ المبددين للأوزون، وتنتشر أكاسيد الأوزون في الستراتوسفير، مبددة الأوزون فوق أجزاء أخرى من الكرة الأرضية. ومع أن هذه النظرية لاتبرئ مركبات كلوروفلورو الكريون بحال من الأحوال، فإنها ترى أن معظم استنزاف الأوزون الذي رُوِّق حتى اليوم، يحدث دورياً لأسباب طبيعية.

وما يزال باحثون آخرون يعتقدون أن الثقب القطبي الجنوبي من جهة، والنقص في ثخانة طبقة الأوزون العالمية من جهة أخرى، هما ظاهرتان منفصلتان تماماً، وأن الثقب لم يتكون بفعل المواد الكيميائية بل بفعل الرياح. إذ لوحظ أن الكمية الكلية للأوزون الجوي في اتجاه القطب وفي مدى ٤٤ درجة جنوب خط الاستواء تكاد تبقى ثابتة عندما يتكون الثقب القطبي كل ربيع. والتفسير المحتمل لهذا هو أن تيارات الهواء الصاعدة تدفع الهواء الغني بالأوزون الموجود في الجزء السفلي من الستراتوسفير بعيداً عن القطب، ويحل محله هواء من خطوط العرض الدنيا يفتقر إلى الأوزون. ويجتمع الهواء الغني بالأوزون على هيئة حلقة عند خطوط العرض دون القطبية حيث يقاس حقاً نسبة عالية من تركيز الأوزون. وهكذا فإن الثقب يتعمق من سنة إلى أخرى لأن الاندفاع نحو الأعلى يزداد لأسباب غير واضحة حتى اليوم.

وقد حصل باحثون آخرون ضمن بعثة توجهت حديثاً إلى القطب

الموضوعات ذات الصلة:
الأكسجين.

مراجع للاستزادة:

- مجلة العلوم، المجلد ٢، العدد ٢، مارس/آذار ١٩٨٨، الكويت.
- مجلة العلوم، المجلد ٧، العدد ٢، مارس/آذار ١٩٩٠، الكويت.
- حماية الأوزون (مجلة)، الأعداد ٤، ٧، ٨، ١١، ١٩٩٣.
- معهد مراقبة البيئة العالمية Worldwatch.

- Uzun Hasan

■ أوزون حسن

(٨٢٨ - ٨٨٢ هـ / ١٤٢٤ - ١٤٧٨ م)

أكبر أمراء اتحاد قبائل «الشاة البيضاء» الألق قوينلو [التركمانية، التي استقرت منذ القرن الثامن الهجري/الرابع عشر الميلادي،

وكان أميراً لديار بكر منذ عام ٨٥٨ هـ / ١٤٥٤ م، إلا أنه وسّع ملكه، فشملت دولته أرمينية وديار بكر، والعراق وبلاد فارس،

حول ديار بكر. وكانت تدين بالإسلام على المذهب السني. وهو من قبيلة «بيئذر» السائدة في هذا الاتحاد.

- C. ... 21-25
- ... 26-32
- ... 37-51
- ... 62-63
- Ahmed Celaleddin 83-88
- Şahruh Mirza 125-126
- Ulug Bey 133-134
- Bu Sa'id Handedani 139-14
- Hüseyin Paşa 146-150
- ... 147-178
- Ak Koyunlular 173-178
- Uzun Hasan 202-204
- Şah İsmail I 221-224
- K. ... 223-238

- ... 256-264
- Şah Tahmasp I 274-274
- Şah İsmail II 295-218
- Şah Abbas I 307-28
- Şah Abbas II 359-358
- Şah İsmail II 361-375

ig des Buches auf-
ren.
lerte Originalfas-
t veröffentlichen.
das neu hinzuge-
glichen Fassung
ungen in den An-
umgestaltete In-
i mit der Heraus-

auch in der histo-
nastiengeschichte
en Themen. Erst

... dem Methoden-Paradigmen, der sich neuerungs durchgesetzt hat,
kann Herrschaftsgeschichte wieder ihren Rang als Grundlagenwissen-
schaft beanspruchen.

Das Land, von dem hier zu sprechen ist, wurde seinerzeit Persien
genannt, obwohl die Eigenbezeichnung, damals wie heute, Iran war und
ist. Das komplizierte Verhältnis, in dem die beiden Bezeichnungen zu-
einander stehen, soll hier nicht erörtert werden. In unserem Zusam-
menhang wird „Persien“ gewöhnlich für den in der Endphase des Safa-
widen-Reichs geltenden Territorialbestand verwendet, „Iran“ für den
Ausstrahlungsbereich der persischen Sprache und Kultur, besonders
wenn er über das persische Staatsgebiet hinausgeht.

Entstanden ist diese Arbeit im Orientalischen Seminar der Universi-
tät Freiburg, zu dessen Direktoren der Verfasser von 1963 bis 1983
gehörte. Eine ganze Anzahl einschlägiger Einzelprobleme konnte er in
Dissertationen und Magisterarbeiten seiner Studenten untersuchen las-
sen, wofür er sich in jedem Fall zu großem Dank verpflichtet weiß.
Desgleichen betrachtet er es als eine angenehme Pflicht, seinen Mitar-
beitern und nachmaligen Kollegen, besonders den Professoren Bert
Fragner, Erika Glassen, Ulrich Haarmann und Hans Müller sowie in
der Schlußphase Frau Dr. Monika Gronke, für fördernde Gespräche,
manchen Ratschlag und wohlthuendes Interesse zu danken. Daß das
Buch auf die Initiative des früheren Direktors, Professor Dr. Anton
Heinen, hin in den Veröffentlichungen des Beiruter Orient-Instituts
erscheinen kann, erfüllt den Autor mit Freude und Genugtuung.

Freiburg, den 29. Juni 1989

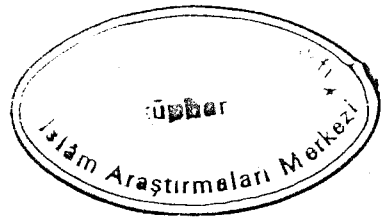
Hans Robert Roemer.

HANS ROBERT ROEMER

23 EKIM 1995

PERSIEN AUF DEM WEG IN DIE NEUZEIT

Iranische Geschichte von 1350-1750, Wiesbaden-1989, VII-X, DN: 33127.

INHALT

Der historische Rahmen 1

DAS VORSAFAWIDISCHE IRAN 15

Die Erben des iranischen Mongolen-Reichs 17

 Die Ğalāyiriden 21

 Die Familie İngū und die Muzaffariden 26

 Die Sarbadāren und ihre Rivalen 33

 Die Sarbadāren eine sozial-progressive Gruppe oder ein Kö-
nigreich ohne Könige? 52

Timur in Iran 57

 Herkunft und Anfänge Timurs 58

 Der Siegeszug Timurs nach Vorderasien 62

 Die Eroberung Ostirans 63

 Motive und Methoden 68

 Timur und die Goldene Horde 74

 Die Unterwerfung Zentral- und Westpersiens 77

 Timur stößt an die Grenzen seiner Macht 83

 Sultan Ahmad Ğalāyir 83

 Der Widerstand der Ğalāyiriden nicht erfolglos 87

 Ausschaltung der Goldenen Horde 89

 Der indische Feldzug 93

 Der Feldzug nach Syrien und Anatolien 94

 Aufbruch nach China – Krankheit und Tod 102

 Timur als Persönlichkeit 105

 Timur – ein historisches Verhängnis? 113

Persien unter den Nachfolgern Timurs 121

 Drohender Verfall – Konsolidierung 122

 Die Wirren nach Timurs Tod 122

 Şah Ruhs Kampf mit den Qara Qoyunlu und anderen Geg-
nern 125

UTRECHT PSALTER

Psalm 42 (43) in the Utrecht Psalter, showing Truth and the Psalmist (with lyre), 820's. UTRECHT, BIBLIOTHEEK DER RIJKSUNIVERSITEIT, COD. 32, fol. 25r

UTRECHT PSALTER. Probably produced during the 820's in the Benedictine abbey of Hautvillers near Rheims, the Utrecht Psalter (Universiteitsbibliotheek, cod. 32) is the masterpiece of Carolingian illustration and one of the most problematic works of medieval art. Written in rustic capitals and illustrated with lively pen drawings, the Utrecht Psalter is an overtly classicizing work. The imaginative piecing together of diverse ancient images is typically Carolingian. The manuscript influenced later ninth-century art (for example, the ivory reliefs on the throne of St. Peter, Vatican), and was copied several times in England, where it was located from about 1000.

BIBLIOGRAPHY

Vollständige Faksimile-Ausgabe im Originalformat der Handschrift 32, Utrecht-Psalter, aus dem Besitz der Bibliothek der Rijksuniversiteit te Utrecht, 2 vols. (series: Codices selecti, LXXV) (1982-1984).

HERBERT L. KESSLER

[See also *Anglo-Saxon Art; Drawings and Model Books; Ivory Carving; Pre-Romanesque Art* (with illustration).]

UZUN HASAN (r. 1453-1478), ruler of the Aq Qoyunlu. His state ultimately included Azerbaijan,

Armenia, much of eastern Georgia, Kurdistan, Iraq, and much of Iran. Its capital was Tabriz.

Uzun (tall) Hasan rose to power amid domestic strife complicated by rivalry with the Qara Qoyunlu ruler, Jihānshāh. Each promoted his rival's domestic opponents. Having established his authority by 1457, Uzun Hasan expanded into Armenia and Kurdistan. The resultant conflict with the Ottomans initially centered on Trebizond (in 1458 Uzun Hasan had married Theodora Komnena, the niece of the last Komnenian ruler), which fell to the Ottomans in 1461. Uzun Hasan then shifted his attention eastward, defeating and killing Jihānshāh (1467). This brought about the appearance in 1468 of Jihānshāh's ally, the Timurid Abū Sa'īd. Uzun Hasan, somewhat daunted by the large and growing army of Abū Sa'īd that was advancing towards him, made repeated offers of peace and friendship. These overtures were haughtily rebuffed. However, Abū Sa'īd, a reckless and incautious commander, soon found himself trapped in his own winter camp. His army, weakened by desertions, was then defeated. He was captured and turned over in 1469 to his enemy, a rival Timurid, Yādgār Muḥammad, who had him killed.

As the master of territories from Khorāsān to Mesopotamia, Uzun Hasan was considered the only force capable of halting the Ottomans. Venice, in

network of activities and become gradually implanted in other provinces of Uzbekistan, in neighbouring republics, in particular in Kazakhstan and Tadjikistan, and in Russia. In accordance with the law guaranteeing "freedom of conscience and religious association" (1991), the RU is a centre, in addition to the "Spiritual Board of the Muslims of Transoxiana" for three other religions, sc. the Russian Orthodox Church, the Baptists and the Seventh Day Adventists. In the monetary sphere, in 1994, the RU began issuing its own national currency, known as *sum*.

The RU, formerly the SSRUz, is the most densely populated region of Central Asia with a population of 23 million inhabitants in 1996; it had numbered 4.3 million in 1913 and 8.1 million in 1959. In 1992, this population consisted of 71% Uzbeks, 8% Russians, 5% Tadjiks, 4% Kazakhs and 2% Karakalpak.

Bibliography: *Ozbek Soviet Entsiklopediyasi*, Tashkent; Akmal Saidov and O. Yunusova, *Ozbekiston Respublikasi, Viždon Erkinligi va Dinij Tashkilotlar Toghrisidagi Konuni*, Tashkent; *Istoriya Narodov Uzbekistana*, Tashkent 1947; A.I. Isanov, *Sozdanie Burkhskoy Narodnoy Sovetskoy Respubliki (1930-1924)*, Tashkent 1955; idem, *Bukharskaya Narodnaya Sovetskaya Republika*, Tashkent 1969; O.A. Sukhareva, *Islam v Uzbekistane*, Izdatel'stvo Akademii Nauk Uzbekskoy SSR, Tashkent 1960; E. Allworth, *Uzbek literary politics*, London, The Hague and Paris 1964; idem, *The modern Uzbeks, from the fourteenth century to the present. A cultural history*. Stanford 1990; Hélène Carrère d'Encausse, *Réforme et révolution chez les musulmans de l'Empire russe*, Paris 1966; *Istoriya Uzbekskoy SSR*, 4 vols., Tashkent 1968; A. Bennigsen and Chantal Lemerrier-Quellejay, *Les Musulmans oubliés. L'Islam en URSS aujourd'hui*, Paris 1981; idem, *Le Soufi et le Commissaire. Les confréries musulmanes en URSS*, Paris 1986 (expanded French ed. of Bennigsen and S. Enders Wimbush, *Mystics and commissars. Sufism in the Soviet Union*, London 1985); W. Fierman, *Uzbek feelings of ethnicity. A study of attitudes expressed in recent Uzbek literature*, in *Cahiers du monde russe et soviétique*, xxii/2-3 (1981); idem, *Glasnost in practice. The Uzbek experience*, in *Central Asian Survey*, viii/2 (1989); idem, *Language planning and national development. The Uzbek experience*, Berlin-New York 1991; J. Soper, *Shake-up in the Uzbek literary elite*, in *Central Asian Survey*, i/4 (1983), 59-82; J. Critchlow, *Nationalism in Uzbekistan. A Soviet Republic's road to sovereignty*, Boulder, Colo. 1991; Ingeborg Baldauf, *Schriftreform und Schriftwechsel bei den muslimischen Russland- und Sowjettürken (1850-1937). Ein Symptom ideengeschichtlicher und kulturpolitischer Entwicklungen*, Budapest 1993; G. Gleason, *Uzbekistan from statehood to nationhood?*, in I. Bremmer and R. Taras (eds.), *Nation and politics in the Soviet successor states*, Cambridge 1993; S.A. Dudoignon, *Les Médias autonomes d'Asie centrale pendant la dislocation du système soviétique. Le Mustaqil Haftalik, janvier-novembre 1992*, in *Bulletin des anciens élèves et amis de l'École des langues orientales* (November 1993); idem, *Changements politiques et historiographie en Asie centrale (Tadjikistan et Uzbekistan, 1987-1993)*, in *Cahiers d'étude sur la Méditerranée orientale et le monde turco-iranien*, xvi (1993); Tursunboy Fayzullaev, *Ozbekiston yangi yolda*, Tashkent 1993; Sigrid Kleinmichel, *Aufbruch aus orientalischen Dichtungstraditionen. Studien zur usbekischen Dramatik und Prosa zwischen 1910 und 1934*, Wiesbaden 1993; H. Hale, *Islam, state-building and Uzbekistan foreign policy*, in (eds.), A. Banuazizi and M. Weiner, *The new geopolitics of Central Asia and its borderlands* London 1994; I. Zaborov, *Ozbek khalqi etnografiyasi*, Tashkent 1994; Ilhom Ghaniev, *Firatshunoslik*, doc-

toral diss., Bukhārā 1995; Mehrdad Haghayeghi, *Islam and politics in Central Asia*, New York 1995; R. Pomfret, *The economies of Central Asia*, Princeton 1995; S. Dudoignon (ed.), *Le réformisme musulman en Asie centrale. Du "premier renouveau" à la soviétisation 1788-1937*, in *Cahiers du monde russe*, xxxvii/1-2 (January-June 1996); Th. Zarcone, *Le mausolée de Bahā' al-Dīn Naqshband à Bukhara (Uzbekistan)*, in *Jnal. of Turkish Studies. In memoriam Abdülhakî Gölpınarlı*, xix (1995); idem, *L'Islam d'Asie centrale et le monde musulman, restructuration et interférences*, in *Le Cercle de Samarcande, Hérodote*, Paris (2nd trimester 1997), no. 84; Muḥammad Ṣāliḥ, *Turkistan shuuru*, Istanbul 1997; Zarcone, *Le résurrection des confréries d'Istanbul à Kashghar*, in *Les Cahiers de l'Orient*, Paris, 1 (1998).

(TH. ZARCONE)

UZGEND, UZKEND [see ÖZKEND].

UZUN ḤASAN b. 'ALĪ b. KARĀ YOLUK 'UṬHMĀN, Abū Naṣr, born in 828/1425, died in 882/1478, and together with his grandfather, one of the most celebrated rulers of the line of Aḳ Ḳoyunlu Turkmens [*q.v.*] and a statesman and military commander of genius.

Expanding from his family's base in Diyār Bakr [*q.v.*], Uzun ("the Tall") overcame his Karā Ḳoyunlu [*q.v.*] Turkmen rivals, and in the east defeated his rivals for control of Persia, the Tīmūrids [*q.v.*], reigning 861-82/1457-78 over a powerful and extensive state which comprised western Persia and Kirmān as far as the borders of Khurāsān, 'Irāq to the shores of the Persian Gulf, Armenia, eastern Caucasia and eastern Anatolia. He was the resolute opponent of the Ottomans; he co-existed somewhat uneasily on the borders of 'Irāq and eastern Syria with the Mamlūks [*q.v.*]; and he was sought as an ally, by diplomacy and by the actual supplying of military equipment, by the Papacy and Western European powers, above all the Republic of Venice, also much concerned with aggressive Ottoman policies of conquest. His illness and death in middle age removed a major impediment to Ottoman expansion eastwards, one which was only checked a generation later by the advent to power in Persia of the Ṣafawids [*q.v.*].

Rivalries of the Turkoman tribes

The original fief of the chiefs of the house of Bayundur and of their Turkoman tribe "of the White Sheep" (Aḳ Ḳoyunlu) was in Diyār Bakr (from before the period of Tīmūr). From there they spread to the west, north and east. At first, the chief rivals of the Aḳ Ḳoyunlu were the Karā Ḳoyunlu Turkmens. That there were any religious differences involved, as Minorsky asserted in his *ET* article, is problematical. The Aḳ Ḳoyunlu certainly showed themselves as Sunnīs, but the presence of any significant adherence to Shī'ism amongst the Karā Ḳoyunlu, apart from the general currents of sympathy for a folk-Shī'ism discernible amongst many of the Turkmen groups in eastern Anatolia, is dubious.

Karā Yoluk 'UṬhmān died after a reign of more than thirty years in 839/1435. His son 'Alī Beg spent his reign fighting with his brother Ḥamza against whom he sought the support of the Ottoman sultan Murād II and the Mamlūk sultan Čaḳmak of Egypt. After the death of the two brothers, Djihāngīr, son of 'Alī, resumed the struggle against the Karā Ḳoyunlu but offended his brother Uzun Ḥasan, his uncle Kāsim Beg (whom von Hammer, *GOR*², i, 506, calls Ḥasan) and the governor of Erzindjān, Kılıdī Arslan b. Pīr 'Alī. In spite of his quarrel with Djihāngīr, Uzun Ḥasan defeated his two adversaries and then conquered the "greater number" of the begs of Kurdistān. Having

2001

16 CC BY

HASAN PADİŞAH (UZUN HASAN) KANUNLARI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Doç. Dr. Kenan Ziya TAŞ*

Osmanlı Kanunnâmeleri, Timar sistemi dediğimiz Osmanlı askeri-arazi rejiminin işletilmesi için yapılan arazi ve diğer vergi gelirlerinin sayım ve tesbitinin yer aldığı ve yine bu rejimin idari bir alt birimi olan sancaklara göre düzenlenmiş ve genel olarak Tahrir Defterleri dediğimiz resmi kayıtların başında yer alan hukuk metinleridir.¹ Sancaklara göre tanzim edilmiş ifadesinden de anlaşılacağı üzere bu kanunnâmeler, farklı özellikler gösteren ve değişebilen metinlerdir. Başka bir ifade ile Osmanlı kanunnâmeleri, uygulama süreci içinde zamanın şartlarına ve uygulandığı yerin özelliklerine göre farklılıklar gösterirler.

Biz bu yazıda bu farklılıklardan hareketle, belli bir kanunnâme gurubu üzerinde kısa bir değerlendirme yapacağız. Bunlar, Osmanlı kanunnâmeleri içinde 16.yüzyılın başında tanzim edilmiş ve Hasan Padişah kanunları olarak bilinen Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan Beg'e ait kanunlardır.² Bu kanunlar, Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran zaferi ile sonuçlanan 1514'te çıktığı seferle ele geçirilen Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun pek çok yerinde uygulanmak üzere düzenlenmiştir. Ki bu yerler umumi hatlarıyla Osmanlı idaresinde Diyarbekir beylerbeyliği olarak bilinir.³

Bahse konu yerlerdeki sancaklara ait tahrir defterlerinde yer alan kanunnâme metinlerinde "tafsîl-i livâ-i ... ber müceb-i kânûn-i Hasan Padişâh" ifadesinden bunların Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'a ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu ifadelerin geçtiği hepsi 1516-1518 tarihlerinde hazırlanmış toplam 17 kanunnâme vardır.

1- Kemah: *Defter-i yasa-hâ-i vilâyet-i Kemah, tafsîl-i kanûnnâme-i livâ-i Kemah mahsûlât-i kurâ ber-müceb-i Kanûn-i Osmanî ve bâc ve tamga ber müceb-i kanûn-i Hasan Pâdişâh (Kemah sancağı kanunnâmesi, köyleerin geliri Osmanlı kanununa göre bac ve tamga ise Hasan Padişah kanununa göre tafsil olunmuştur.) (Kanunnâmenin ilgili yerinde "tafsîl-i kanûnnâme-i tamga ve bâc ber-müceb-i kanun-i Hasan Padişah" şeklinde ayrıca belirtilmiştir.)*⁴

2- Bayburt: *Defter-i mahsûlât ve müfredât-ı vilâyet-i Bayburd, tafsîl-i kanûnnâme-i vilâyet-i Bayburd mahsûlât-ı kurâ ber-müceb-i kanûn-i Osmanî ve bâc ve tamga ber-müceb-i kanûn-i Hasan Pâdişâh (Erzincan vilâyet-i kanunnâmesi köylerin gelirleri Osmanlı kanunu üzere tafsil olunmuştur.) (Kanunnâmenin ilgili yerinde "tafsîl-i tamga ve bâc-ı büzürg-i Bayburd ber-müceb-i kanun-i Hasan Padişah" şeklinde*

* Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi DİYARBAKIR

¹ Genel olarak Halil İnalçık ve Ömer Lütfi Barkan'la başlayan süreçte Tahrir defterleri, bu defterlere dayanarak yapılan tezler, araştırmalar son zamanlarda çoğalmıştır. Bu bakımdan bu defterlerin muhtevası ve onların ortaya koydukları sonuçlar için geniş bir bibliyografya vermek mümkündür. Biz sadece bu konuda yapılmış bir bibliyografya çalışması işaret ediyoruz. Adnan Gürbüz, XVI. - XVII. Yüzyıl Sancak Çalışmaları (Değerlendirme ve Bibliyografik Deneme), İstanbul 2001.

² Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı Devrinde Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan Beg'e Ait Kanunlar", Türkiye'de Toprak Meselesi, Toplu Eserler I, İstanbul 1980, s.546. (Tarih Vesikaları, C.I.S. 2, Ankara 1941, s.91-106; C.II, S.3 s.184-197).

³ Nejat Göyünç, "Diyarbakir Beylerbeyliğinin İlk İdari Taksimatı", TD, 23 (1969), s. 23-24; M.A.Ünal, "XVI. ve XVII.Yüzyılda Diyarbakir Eyaletine Tabi Sancakların İdari Statüleri", Ziya Gökalp Dergisi, S. 44 (Ankara 1986), s. 31-40.

⁴ BOA TD 60, s.65; Ahmet Akgündüz, Osmanlı Kanunnâmeleri, İstanbul 1991, s. 299-302.

Uzun Hasan 453. PIEMONTESE, Angelo Michele. "La représentation de Uzun Hasan en scène à Rome (2 mars 1473)". *Turcica* 21-23 (1991) pp. 191-204.

Article rendant compte de la place extraordinaire qu'occupait Uzun Hasan Aq Qoyunlu dans l'imaginaire et le calcul politique européen contemporain. Cherchant alors à faire face à l'empire ottoman en pleine expansion, l'Europe, et particulièrement les villes italiennes, voient en Uzun Hasan un "ami des princes chrétiens", un second Alexandre destiné à écraser "le Grand Turc" (p. 193). Des projets de "reconstitution de l'ancien empire gréco-romain dans son intégralité" (p. 192) sont échafaudés; les ambassadeurs s'activent. Dans cet esprit fut monté à Rome, à grand frais, un spectacle représentant le triomphe de Uzun Hasan sur le sultan. L'A. en restitue le déroulement scénique d'après trois documents (publiés en annexe), connus auparavant, mais interprétés de façon erronée. Le spectacle présenté durant le carnaval de 1473 n'était pas une mascarade, mais un vrai spectacle politique de propagande "à l'allure d'un rite propitiatoire" (p. 194): le vrai affrontement entre les Aq Qoyunlu et les Ottomans eut lieu cinq mois plus tard et se solda par la défaite de Uzun Hasan. M.S.

16 ARABIK 1997

**Abstracta Iranica (Suppl. Studia Iranica),
c. 15-16, 1992-1993, Tehran 1997. p. 104-107.**